

ЗМІСТ

Передмова.....	9
Вступ.....	13
Цілісне життя планети: приклад.....	14
Антропоцен.....	18
Озирнутися, щоб побачити майбутнє.....	23
Довготривала історія: агрикультура та технології.....	26
Оптимальний добробут людини та природи.....	27
Розділ 1. Шануючи наш вид.....	29
Ми та Земля.....	30
Біологічні види.....	33
Homo sapiens — розвиток наших рук.....	34
Homo sapiens — еволюція ніг.....	38
Висновок.....	42

Частина перша: Історія втрат

Розділ 2. Сільське господарство як втілення прогресу та продуктивності.....	45
Разом з фіпа.....	46
Їжа та ланцюг зворотного зв'язку.....	48
Розвиток сільського господарства.....	51
Інтенсифікація сільського господарства в Європі.....	55
Інтенсифікація сільського господарства в Перу.....	56
Інтенсифікація сільського господарства в Китаї.....	57
Інтенсифікація агрокультури в Африці.....	60
Інтенсифікація агрокультури на Заході.....	61
Глобальні наслідки.....	66
Висновок.....	67
Розділ 3. Сільське господарство як втрати та руйнація.....	69
Охорона землі.....	69
Прогрес/Розвиток.....	71
Метаболічний розкол: екологічні втрати та руйнація.....	72
Людські втрати та руйнація.....	76
Втрата чуттєвого зв'язку.....	77

Нерівність.....	78
Нестача фізичної задіяності.....	82
Висновок.....	85
Розділ 4. Технологія як втрата та руйнація	87
Прогрес чи втрата?.....	87
Хард- та софт-навички для технологій.....	88
Історія технологій, прогресу та науки	90
Прихована історія технологій	93
Втрата, порушення та розлад зв'язку історія—тіло.....	100
Земля—історія—тіло	105
Висновок.....	106
Розділ 5. Технології для значущого життя та роботи	109
Відновлення людського — обмеження технологій.....	110
Сфокусована практика.....	113
Напрямок розвитку: змістовна робота та змістовне життя.....	116
У напрямі змістовної роботи: домогосподарство.....	119
Висновок.....	122
Розділ 6. Критика сталості істориками	123
Наша Земля, що перегрівається	124
Проблема — ізоляція економіки	125
Історія Трикутника.....	128
Бідність та знецінення ручної праці	132
Оцінка технологій.....	135
Турбота про довкілля	136
Комісія Брундтланд	136
Висновок.....	139

Частина друга: Нова парадигма сталого розвитку

Розділ 7. Люди як частина природи.....	143
Люди та природа.....	143
Нова парадигма.....	145
Три якості людської натури в природі.....	148
Трансцендентальна перспектива	150
З перспективи утилітаризму.....	155
З інтелектуальної/культуральної перспективи	157
Висновок.....	161
Розділ 8. «Довге Вже»	163
Мислення у довгостроковій перспективі — «Довге Вже».....	164
Годинник «Довгого Вже».....	164

Майбутнє.....	165
Сонячний імпульс.....	167
Багаторічна полікультура	168
Традиція та увага.....	172
Традиція й собори.....	174
Висновок.....	175
Розділ 9. Освіта для домашнього навчання.....	177
Уроки повернення додому.....	177
Моя власна історія повернення додому	179
Сучасні тенденції та уроки повернення додому.....	181
Економіка та уроки для повернення додому.....	182
Освітні наслідки.....	183
Висновок.....	187
Висновки.....	189
Бібліографічні посилання.....	192
Про автора.....	207

ПЕРЕДМОВА

Ця книжка написана ученицею й учителькою, постійною шукачкою, мамою та громадянкою світу. Вона написана мною, жінкою, яка захоплюється садівництвом, вирощуванням квітів, прийманням ванн просто неба, доїнням корів, любить місцеву їжу, піші походи та їзду на велосипеді. А також мрійницею, істориком і гуманісткою-етнографом.

Ця книжка зажила власним життям ще до того, як я її дописала, під час роботи мені нерідко здавалося, що я приборкую якесь велетенське чудовисько, бо її рядки піднімалися з самісіньких глибин мого серця.

Я цілком розуміла, що мені доведеться ділитися своїми найінтимнішими думками з широким загалом людей, а це вимагає неабиякої сміливості. На щастя, у моєму найближчому оточенні знайшлося кілька людей, які надихали та підтримували мене, саме завдяки їм я спромоглася бути щирою на цих сторінках.

Для мене це набагато більше, ніж просто книжка, для мене і моїх близьких вона є символом певного стилю життя. А близькими я вважаю тих, хто, як і я, наляканий тим, що відбувається з нашою екосистемою та людською системою, але при тому щедро наділені креативністю та відданістю, достатньою, щоб не відступати перед серйозними проблемами. Я кажу передусім про тих, хто розуміє, що майбутнє не буде легким для нас, воно несе безліч нових викликів. Ця книжка — моя духовна, філософська, історична, фізична та чуттєва спроба розібратися з викликами, які постають перед нами, й водночас з можливостями, які виникають у ці непевні часи.

Я — історик. І разом з тим гуманістка-етнограф, яка виводить закономірності та шукає зміст у людській діяльності. Я непохитно вірю, що кожен із нас по-своєму старається, виходячи з обставин, у яких ми опинилися. Утім, я вважаю, що те, що ми називаємо обставинами, і наші людські обмеження мають бути переглянуті, якщо ми дійсно хочемо зробити наше життя кращим і для себе, і для тих, хто нас оточує, а також для тих, хто прийде після нас.

Я б хотіла використати свій університетський досвід, а також знання дослідниці Африканського континенту як підґрунтя для

вміння бути людиною. Я сподіваюся, що мої двоїсті відчуття від перебування в Африці, де умови життя значно відрізняються від тих, до яких ми звикли у Сполучених Штатах Америки, якнайкраще послугують для аналізу наших втрат і водночас пошуку відновлення людства. А втрачає воно чимало: здоров'я, добробут, відчуття власної належності та сенс. Саме дослідження цих втрат і становить основу цієї книжки.

Для того щоб ви могли краще уявити, з чого складалося моє життя в Африці, я наведу лишень одну коротеньку замальовку. На той час я була вчителькою-волонтеркою в Кенії. Тоді — наприкінці 1980-х — мені треба було проїхати 6 миль, аби купити основні продукти. Я була змушена їхати громадським транспортом чи автостопом, щоб дістатися маленького продуктового магазину. Зрозуміло, що вибір товарів у такій крамничці був у край обмеженим, а надто у порівнянні з магазинами, де я звикла робити покупки у рідному місті — Вашингтоні. Але, хоч як це дивно, замість того, щоб потерпати від цих обмежень, я відчула певне звільнення. Мені знадобилося набагато менше часу та розумової енергії, щоб купити зубну пасту та туалетний папір, при тому, що мій триб життя майже не змінився.

Наразі цей «парадокс вибору» став дуже популярною темою. Сьогодні люди вже добре розуміють, що наявність багатьох варіантів вибору може неабияк нас виснажувати. Проте сучасна економічна система побудована на основі вибору, чи, умовно, «нескінчених можливостей». Мені треба було пожити в Африці, щоб на власному досвіді переконатися, що наявність безлічі можливостей аж ніяк не гарантує високого рівня свободи та щастя.

Як гуманістку, мене цікавлять усі аспекти людського досвіду — і минулий, і сучасний. Я спостерігаю, як різні дисципліни перетинаються, доповнюючи одна одну. Я не фахівець, але маю неабияке бажання вивчити й зрозуміти усе те, що пов'язано з сучасним становищем людини, а надто з тим, що ми здатні контролювати, що ми можемо змінити, — наше буття, наші стосунки з іншими та наше ставлення до планети Земля. Тож мета мого життя — це інтеграція різних способів буття й пізнання: фізичних, інтелектуальних, емоційних і духовних.

У цій книжці я намагаюся відповісти на досить просте запитання: які кроки людство має робити в умовах катастрофічних змін клімату, наявних релігійних, політичних, міжособистісних конфліктів, розбіжностей між містом і селом на глобальному та на місцевому

рівнях? Я дуже гостро відчула цю проблему на собі, перебуваючи у Танзанії, Кенії та Гані, а також у південних, східних і середньо-східних районах США, і не перестаю щиро вірити, що такі кроки існують. Я хочу віднайти та розвинути способи буття у цьому світі, які будуть корисними для мене, для всіх інших і, зрештою, для всієї нашої планети.

Як етнограф, я дію у межах своєї культури, а рідною для мене є культура міст і передмість Сполучених Штатів 20–21 століття. Я чітко розумію, що багато поширених сьогодні способів мислення та буття вкрай небезпечні для нас, позаяк вони ставлять під загрозу виживання нашого виду. І, усвідомлюючи це, ми, на жаль, повністю ігноруємо ті засоби, що могли б привести людство до одужання чи відновлення. Певні етнографічні заходи — чи то далекі, чи то короткотермінові подорожі, — допомагають мені чіткіше визначати, які саме способи мислення є рятівними.

Як історик, я, звісно, цікавлюся всією історією людства. Я вважаю, що її витoki датуються вісьмома мільйонами років тому. Я веду відлік, починаючи з приматів, в яких уперше виявили деякі притаманні людям риси, від біологічних істот, які вперше здавалися більше схожими на нас, ніж на шимпанзе. Якщо ви подивитесь на історію під таким кутом зору, то останні 10 тисяч, ба навіть 2 тисячі років — саме вони часто є вихідними пунктами для вивчення історії людства — здаватимуться вам лише короткою миттю. Ось парадигма мого мислення, на якій я наполягаю, здійсмаючись над сьогоденням і дивлячись на нього крізь таку історичну призму.

Знання з етнографії я здобувала і у своєму рідному краї, і під час далеких і довгих мандрівок. Мої батьки та діди дотримувалися дещо нетрадиційних поглядів на виховання дітей, я зростала, так би мовити, поза домінуючою культурою — в моїй сім'ї роль телебачення, оцінка зовнішньої політики США та вибір дозвілля сильно відрізнялися від тих, що панували у більшості інших сімей. Крім того, понад п'ять років (з певними перервами) я прожила в Африці, де не тільки спостерігала й вивчала туземні звичаї та побут, а й мала змогу порівняти їх з нашими й поповнити свої знання власної культури.

Відчуваючи себе гуманісткою, я давно помітила вогонь, який горить всередині мене, той, який і робить мене людиною. Цей вогонь, мабуть, і є душею. Він вимагає тримати певний баланс між вираженням і стримуванням, саме він допомагає визначити правильність наших учинків. Він встановлює зв'язок з іншими людьми й усією планетою.

Цілісне життя планети: приклад

Давня історія захопила мене емоційно та інтелектуально десь у років сім чи вісім. Ми з батьками подорожували за маршрутом Натчеза — це відомий маршрут для подорожі, він проходив поблизу будинку, в якому я народилася в Галфпорті, штат Міссісіпі. Батьки провезли нас вздовж частини Натчез-Трейс*, що була відновлена у двадцятому столітті.

Я також пам'ятаю невеличку ділянку «Старого сліду», на той час іще не заасфальтовану. Давній маршрут, яким позмінно, кожна свого часу, пересувалися різні істоти у пошуках їжі та притулку. Попервах це були тварини — переважно буйволи, а також лосі, вовки та ведмеді. Потім корінні американці використовували шляхи тварин, будуючи мережу стежок для з'єднання своїх поселень. Перші дослідники Америки, такі як Мерівезер Льюїс і Ендрю Джексон, проходили тією самою стежкою.

Пилові бурі проносились льосовим ґрунтом з рівнин під час останнього льодовикового періоду. Через це сьогодні стежка залягає на глибині близько десяти футів, покрита шаром ґрунту і різноманітною рослинністю. Це справило на мене величезне враження. Я несподівано усвідомила, що пейзаж може розповісти історію, якщо ви ладні дослухатися до нього. Для розуміння цієї історії треба відчувати зв'язок з усіма тими, хто жив на землі та міг передати відомості про давно минулі століття.

До цього історія була для мене суто абстрактним поняттям. Думаю, так само, як і для багатьох представників мого покоління, що проживають у США, в країні, історія якої аж надто молода. Адже ми звикли нехтувати всіма попередніми мешканцями, людьми і не тільки, як того навчали нас наші вчителі та підручники.

Але, подолавши оці «Сліди» (як старий, так і новий), я зрозуміла, що історія не є ані абстрактною, ані молодюю. Весь цей час вона писалась у розрахунку на тих, хто вміє чути, бачити та вчитися.

* Натчез-Трейс — старовинна дорога довжиною 665 км (440 миль) на півдні США, що з'єднує міста Натчез (Міссісіпі) і Нешвілл (Теннессі), річки Камберленд, Теннессі і Міссісіпі. Сучасна асфальтована автодорога проходить територією трьох штатів: Міссісіпі, Теннессі і Алабами, її значна частина перебуває під управлінням Служби національних парків США та пролягає по давніх стежках мігруючих тварин — оленів, бізонів і хижаків — лисиць, койотів, вовків, а потім і людей. — *Тут і далі прим. ред.*

Забігаю вперед на понад 40 років, там де я вже доросла, закохана у довгі велопогулянки та піші походи, стою на порозі свого 50-річчя. Я розпланувала багато поїздок, які для мене є передусім способом розвинути свою тілесну чутливість через зв'язок з рідними теренами. Я навіть вмовила свою сім'ю (матір 75 років, батька 76 років, чоловіка 50 років, доньку 14 років) провести вихідні на День подяки, їдучи на велосипеді по «Сліді». Про всяк випадок для тих, кому 10–15 миль на день занадто важко подолати, ми прихопили із собою фургончик.

У глибині мого серця зберігається спогад про ту давню поїздку до «Старого сліду» десятиліттями раніше. Крім того, береги Міссісіпі були моїм справжнім домом. Я народилася там і провела перші дев'ять років свого життя за кілька миль від узбережжя Мексиканської затоки. Я хотіла повернутися назад і поділитися своїми спогадами з батьками та донькою. Мій син на той час уже пішов з дому назустріч власним пригодам.

На другу ніч нашої подорожі, після того як ми проїхали велосипедами чималий шлях від Тупело, штат Міссісіпі, до Коллінвуда, штат Теннессі, ми оселилися в невеликому орендованому котеджі. Власники показали нам кілька ксерокопій газетних статей, у яких розповідалося про Тома Гендрікса — людину, що збудувала велику кам'яну стіну на згадку про свою велику бабусю, корінну американку. Задля цього він мав перевезти сюди мільйони тонн каменю.

Ми вирішили, що це рукотворне диво варте того, щоб заради нього відхилитися на 15 миль від нашого маршруту.

На той час Томові Гендріксу виповнилося 87 років. Він був правнуком Те-ла-Най, індіанки-ючі з частини Західної Алабами, що розташована на березі річки Теннессі, яку ще називають Співочою річкою, оскільки Те-ла-Най та її сім'я вірили, що жінка, яка мешкала у воді, співала їм. Том провів останні 35 років, будуючи ряди кам'яних стін із використанням 9 мільйонів тонн каменю. Подекуди стіна мала два фути завширшки та три фути заввишки, а в деяких місцях її ширина сягала понад 20 футів. Стіна простягнулась у двох напрямках, символізуючи шляхи, що ними подорожувала його прабабуся. Федеральний уряд змусив її у 1830-ті переїхати з Алабами до Оклахоми. Утім, згодом вона незаконно повернулася, перетнувши весь Арканзас, а також річки Міссурі та Міссісіпі, до дому на березі Співочої річки.

Те-ла-Най та її правнук є яскравим прикладом того, як усі ми, люди, переносимо століття минулого з собою в сучасність.